Жамият ва инновациялар –
Общество и инновации –
Society and innovations
Journal home page:
https://inscience.uz/index.php/socinov/index

An integrative approach to developing the project design competencies of future teachers

Dildora KHIDIROVA[1]

Karshi State Technical University

ARTICLE INFO

Article history:
Received February 2025
Received in revised form
15 February 2025
Accepted 15 March 2025
Available online
25 April 2025

Keywords:
teachers,
profession,
future,
competence,
design.

ABSTRACT

A number of innovations and changes are emerging in the preparation of future teachers in higher education. When creating and implementing educational programs, it is necessary to consider that a graduate of higher education should be able to solve complex problems of varying difficulty and find both traditional and non-traditional methods to address them. For this purpose, it is essential to develop personal qualities that are not specific to a particular profession but are necessary for a modern specialist.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.
DOI: https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss2-pp55-60
This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru)

Бўлажак ўқитувчиларнинг лойиҳалаш компетентлик сифатларини ривожлантиришда интеграцион ёндашув

Калит сўзлар:
ўқитувчилар,
касб,
бўлажак,
компетенция,
лойиҳалаш.

АННОТАЦИЯ

Олий таълимда бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда қатор янгиликлар, ўзгаришлар пайдо бўлмоқда. Таълим дастурларини яратиш ҳамда уларни амалга оширишда олий таълим битирувчиси турли хил мураккабликдаги муаммоли масалаларни ҳал этиш, уларни ҳал қилишнинг анъанавий ҳамда ноанъанавий усулларини топа билиши кераклигини инобатга олиши лозим. Бунинг учун маълум бир касбга хос бўлмаган, аммо замонавий мутахассис учун зарур бўлган шахсий хусусиятларни шакллантириш лозим.

[1] PhD, Associate Professor, Karshi State Technical University. Karshi, Uzbekistan.
E-mail: xidirovadildora1982@gmail.com

Интеграционный подход в развитии проектных компетентностных качеств будущих педагогов

Ключевые слова:
учителя,
профессия,
будущее,
компетентность,
дизайн.

АННОТАЦИЯ

В высшем образовании появляется ряд новшеств и изменений в подготовке будущих учителей. При разработке и реализации образовательных программ необходимо учитывать, что выпускник высшего учебного заведения должен уметь решать проблемные задачи различной сложности, находить как традиционные, так и нетрадиционные способы их решения. Для этого необходимо формировать личностные качества, не свойственные конкретной профессии, но необходимые для современного специалиста.

Олий таълимда бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда қатор янгиликлар, ўзгаришлар пайдо бўлмоқда. Таълим дастурларини яратиш ҳамда уларни амалга оширишда олий таълим битирувчиси турли хил мураккабликдаги муаммоли масалаларни ҳал этиш, уларни ҳал қилишнинг анъанавий ҳамда ноанъанавий усулларини топа билиши кераклигини инобатга олиши лозим. Бунинг учун маълум бир касбга хос бўлмаган, аммо замонавий мутахассис учун зарур бўлган шахсий хусусиятларни шакллантириш лозим. Ҳозирги кунда олий таълимнинг муҳандислик йўналишларида талабаларнинг лойиҳалаш компетенлилигини ошириш вазифаси долзарблигича қолмоқда.

Замонавий шароитда муҳандислик таълим йўналишлари бўйича бўлажак мутахассисларга қўйиладиган талаблар ўзгармоқда, ўзгарувчан беқарор шароитларда самарали ишлашга ва ҳаракат қилишга тайёр, шароитларни ҳисобга олган ҳолда муаммоларни ҳал қилишнинг энг яхши йўлини топадиган бўлажак ўқитувчиларни тарбиялаш вазифаси ўзгармоқда [1]. Шу муносабатда талабанинг шахсий қарашларини самарали шакллантирадиган ҳамда ривожлантирадиган йўлларини топа билиш, уларни касбий ҳамда шахсий муаммоли масалаларни ҳал этишда мустақил равишда фойдаланиш керак бўлади [2]. Агар ўқув дастурларини ишлаб чиқувчилар томонидан касбий ва умумий касбий компетенцияларга етарлича эътибор берилса, у ҳолда ўқитишнинг муҳандислик йўналишларида универсал компетенциялар шаклланади, айтиш мумкинки, қолдиқ принципига кўра, билвосита ёки гуманитар фанлар цикли орқали ўқитиш йўналишининг ўзига хос хусусиятларини, манфаатдор томонлар ва талабаларнинг талабларини ҳисобга олмасдан, лекин айнан универсал компетенциялар касбий фаолиятда ҳам, шахсий фаолиятда ҳам самарадорликка эришишга имкон беради. Талабалар таълим жараёнида шаклланадиган ана шундай универсал компетенциялардан бири – лойиҳа компетенциясидир.

“Лойиҳалаш компетентлилиги” тушунчаси кўплаб соҳаларда қўлланилади [3]. Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки, лойиҳа, лойиҳалаш жараёни, лойиҳа методи тушунчаларига таяниб, лойиҳалаш компетентлилигини талабаларнинг лойиҳалаш жараёнини амалга ошириш қобилияти ҳамда тайёргарлигини тавсифловчи интеграл, динамик шахсий хусусият сифатида белгилаб оладилар.

Лойиҳалаш компетентлилиги лойиҳа билимлари ҳамда кўникмалари, лойиҳалаш жараёнидаги тажрибаси ҳамда унга мотивацион-қийматли муносабатга йўналтирилганлиги, шу билан бирга, баҳолаш ҳаракатларининг йиғиндисини акс эттира олувчи шахснинг интеграл динамик хусусияти сифатида қаралади. Касбий ҳамда шахсий соҳаларда лойиҳаларни муваффақиятли равишда ярата олиш имкониятини беради. Бундан кўриниб турибдики, лойиҳалаш компетентлилигининг тузилиши когнитив, фаоллик, мотивацион-қийматли ва акс эттирувчи-баҳолаш компонентларининг бирлигидир. Сўнгги йиллар ишида ўқитувчиларнинг лойиҳалаш компетентлилигини оширишга оид бир қатор илмий изланишлар олиб борилган бўлиб, уларда муаллифлар турли-туман педагогик технологияларни қўлладилар: О.И. Ваганова, М.Н. Гладков муаммоли-лойиҳали маърузадан фойдаланади Т.А. Парфенова ўқув курсларини ташкил этиб ҳамда бўлажак педагоглар ўқув амалиёти даврида болалар билан биргаликда ишлаб чиқиладиган талабалар лойиҳаларини амалда жорий этиш тизимини тақдим этади [4]. С.Б. Гулиянс чет тили ёрдамида талабаларнинг индивидуал маршрутларини амалга ошириш орқали муаммони ҳал қилади бир қатор бошқа муаллифлар лойиҳа технологиясини асосий технологиялардан бири сифатида қўллайдилар [5]. Умуман олганда, бугунги даврда университет талабаларининг лойиҳалаш компетентлилиги таълим ҳамда дарсдан ташқари фаолиятга оид жараёнлар билан боғлиқдир, улар лойиҳалар асосида шакллантирилади, деган хулосага келиш лозим. Шу муносабат билан, ушбу тадқиқот ишининг мақсади таълим ҳамда аудиториядан ташқари лойиҳалаш жараёнини интеграциялашган ҳолда муҳандислик таълим йўналишлари бўйича бўлғуси кадрларнинг лойиҳалаш компетентлилигини оширишни ўргана олиш ҳамда тадқиқотнинг асосий вазифалари–тегишли таълим шаклларини аниқлай билиш, ташкилий ҳамда педагогик шарт-шароитлар, лойиҳалаш компетентлилигининг когнитив, фаолият, мотивацион, рефлексив компонентига қаратилган баҳолаш ҳамда диагностика воситаларини ярата олиш саналади.

Замонавий илмий-педагогик тадқиқотлар таҳлили шуни кўрсатиб берадики, педагогика фанининг назарияси, амалиётида бугунги кунда “педагогик шартлар” тушунчасига ягона ёндашув мавжуд эмас. Маълумки, “педагогик шартлар” атамаси шаклланган, шу билан бирга, вақт ўтиши билан ўзгариб, маълум хусусиятларни йўқотган.

Мазкур атама бир қатор изланишлар олиб борган олимлар томонидан ўрганилиб, уч хил таъриф берилади:

Биринчи нуқтаи назарга амал қилган олимлар педагогик шарт-шароитларни ҳар қандай педагогик таъсир чораларида ҳамда моддий, фазовий муҳит имкониятлари сифатида ифодалайдилар:

– қўйилган топшириқларни ижросига қаратилган мазмун, усуллар, шакллар, воситалар ҳамда моддий-маконий муҳитнинг объектив имкониятлари;

– тизимли чора-тадбирлар, усуллари (техникаси), мазмуни ҳамда ташкилий шакллари;

– педагогик жараённинг самарадорлигини ошира олишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи [6].

Бошқа тадқиқотчилар педагогик шарт-шароитларни педагогик тизимни лойиҳалашни, лойиҳалаш билан узвий боғлайдилар, бунда улар таркибий қисмлардан бири сифатида ишлай олади:

– педагогик тизимнинг самарали ишлашини таъминлай оладиган ички (таълим жараёни субъектларининг шахсий жиҳатининг такомиллашишини таъминлай оладиган) ҳамда ташқи (тизимнинг процессуал томонини амалга оширишга ҳисса қўша оладиган) элементларни акс эттиради;

– педагогик тизимнинг таркибий бўлимлари мазмунли характеристикаси, ўқув воситалари, ташкилий шакллари, педагог ҳамда талабалар ўртасидаги муносабатлар [7].

Учинчи нуқтаи назарга биноан, педагогик шартлар – бу илмий-педагогик тадқиқотлар натижаларини текшира олиши қобилиятини таъминлайдиган ўқув жараёнининг барқарор бўлган алоқалари сифатида қонуниятларни аниқлаштириш бўйича тизимли ҳаракатлардан биридир.

“Педагогик шартлар” тушунчасига таъриф бериш бўйича мавжуд турли қарашларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш қуйидаги хулосалар чиқариш имкониятини яратади:

1) шартлар – педагогик тизимнинг ажралмас элементи сифатида қаралади;

2) педагогик шароитлар қарама-қаршиликни ўз таркибига олган педагогик муаммоли масалаларни ҳал этишни таъминлай оладиган ўқув ҳамда моддий-маконий муҳит имкониятларининг умумийлигини, шу жумладан, таълим жараёнининг ўзгарувчанлигини акс эттиради;

3) педагогик шарт-шароитларнинг таркибий қисмларидан яна бири таълим жараёни субъектларининг индивидуал тармоғининг ривожланишига таъсир кўрсата олишига қаратилган бўлиб ички элементлар ҳамда тизимнинг процессуал компонентини шакллантира олишга ёрдам берадиган ташқи элементлардан биридир.

4) педагогик шароитларни тўғри танлаш бутун педагогик тизимни тез ҳамда самарали такомиллаштириш имкониятини ошиб беради.

Ушбу тадқиқотлардан келиб чиқиб педагогик шарт-шароитларни таълим муҳитида мақсадли равишда ишлаб чиқилган ҳамда узвий амалга оширилаётган, амалга оширилишида мавжуд педагогик тизимнинг самарали фаолият юрита олиши ҳамда такомиллашишини таъминлай оладиган педагогик жараённинг объектив имкониятлари ҳамда шароитларининг мажмуи сифатида кўриб чиқамиз.

Шу ўринда лойиҳалар тизимини ишлаб чиқишда эътиборга олиниши лозим бўлган асосий бошланғич нуқталарни ажратиб беришимиз лозим: ўқув материалини идрок этишда тайёрликни шакллантира олиш; ижодий изланиш ҳолатларини ишлаб чиқиш; дизайндаги шахсий аҳамиятни шакллантириш; лойиҳани амалга ошириш жараёнида ўқитишга бўлган талаблари ҳамда оператив назоратни тақдим қилиш; касбий йўналишга эътиборни қаратиш; муваффақиятга туртки бўлиши лозим бўлган хатти-ҳаракатларга эътибор бериш.

Бакалавр босқичида таҳсил олаётган талабаларнинг лойиҳа компетенциясини ошириш мураккаб жараён ҳисобланади, унда асосий тоифанинг такомиллашиш даражаси динамикасини таклиф этилаётган чора-тадбирларнинг самарадорлиги кўрсаткичи сифатида аниқлай олиш муҳим аҳамиятга моликдир. бошқа ташкилий-педагогик шартни шакллантира олиш учун зарур: танланган

мезонлар, даражалар орқали динамикани баҳолай олишга имконият берувчи баҳолаш ҳамда диагностика воситаларини яратиш ҳамда улардан фойдаланиш орқали лойиҳа ваколатларини ошириш самарадорлигини мониторинг этиш.

Шундай қилиб, лойиҳа компетенциясини оширишнинг ташкилий-педагогик шартларини аниқлай олиш, асослаш, мазмунли тушунтириш бўйича назарий изланишлар натижаларига кўра қуйидаги хулосаларни чиқариш лозим:

1. Лойиҳавий таълим ва аудиториядан ташқари ишлар тизимини қуриш муҳандислик таълими бўйича бўлажак бакалаврларнинг лойиҳавий компетенциясини ривожлантиришнинг самарали усули эканлиги назарий жиҳатдан асослаб берилган.

2. Лойиҳа компетенциясининг ташувчиси сифатида бўлажак бакалаврнинг субъектив позициясига эга бўлиш зарурлиги исботланган.

3. Қуйидаги ташкилий-педагогик шарт-шароитлар бакалаврларнинг муҳандислик таълим йўналишлари бўйича лойиҳа компетенциясини оширишга хизмат этиши назарий жиҳатдан асослаб берилади:

– ўқув ҳамда аудиториядан ташқари машғулотлар мазмуни шахсий аҳамиятга эга бўлиб, у касбий йўналтирилган лойиҳалар тизими билан бойитиб берилган;

– бўлажак бакалаврларни келажакдаги касбий фаолиятига қўйиладиган талабларга мувофиқ ўз таълимига нисбатан субъектив позициясини янгилаш контекстида лойиҳа фаолиятига жалб қилиш;

– танланган мезонлар ҳамда кўрсаткичлар бўйича динамикани баҳолай олишга имконият берувчи баҳолаш ҳамда диагностика воситаларини яратиш ҳамда қўллай олиш орқали амалга ошириладиган лойиҳа ваколатларини такомиллаштириш самарадорлигини мониторинг қилиб чиқиш.

Айтиб ўтилган ташкилий-педагогик шарт-шароитларни ишлаб чиқиш бўлажак ўқитувчиларнинг муҳандислик таълим йўналишлари бўйича лойиҳа компетенциясини ривожлантиришни таъминлайди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Xidirova D.Z. Razvitiye proyektnoy kompetentnosti studentov v obrazovatelnom protsesse. // J.: Sredneye professionalnoye obrazovaniye. – Moskva, 2021. S. 51-53.

2. Xidirova D.Z. Pedagogik jarayonni loyihalashtirish ta’lim innovatsiyasi sifatida. // J.: Zamonaviy ta’lim. – Toshkent, 2021. 39-46 bet.

3. Zaytseva S.A., Smirnov P.V. Formirovaniye proyektnoy kompetentnosti bakalavrov pedagogicheskogo napravleniya podgotovki sredstvami spetsialnix informatsionnix dissiplin. // Mir Nauki. Nauchniy internet-jurnal, 2017. № 5. C. 4-11.

4. Vaganova O.I., Gladkova M.N., Trutanova A.V. Formirovaniye proyektnoy kompetensii budushix bakalavrov v vuze. // Azimut nauchnix issledovaniy: pedagogika i psixologiya, 2017. № 20 (3). C. 51-54.

5. Guliyans S.B. Formirovaniye proyektnoy kompetensii uchitelya inostrannogo yazika v vuze. // Avtoref. diss. ...kand. ped. nauk. – Moskva, 2013. 26 c.

6. Boldenko O.A.,Palatkina G.V.Pedagogicheskiye usloviya razvitiya tvorcheskoy aktivnosti starshego podrostka v etnokulturnoy srede/// J.: Chelovek i obrazovaniye, 2015. № 43 (2). C.57.

7. Kapichnikova O.B., Romanova O.V., Kapichnikova A.I. Modernizatsiya obrazovatelnogo protsessa v sovremennom VUZe. // Nauchno-teoreticheskiy jurnal «Ucheniye zapiski», 2014. № 111(5). C. 60-63.

8. Рахимов Зокир Тоштемирович, Хидирова Дилдора Зайниддиновна. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ // ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ – ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ. 2020. 58-61. https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-tehnologii-faktor-razvitiya-obrazovaniya

9. РАХИМОВ ЗОКИР ТОШТЕМИРОВИЧ, ХИДИРОВА ДИЛДОРА ЗАЙНИДДИНОВНА. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ // ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПСИХИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ. 2019. 14-17. https://naukaip.ru/wp-content/uploads/2019/04/%D0%9C%D0%9A-537.pdf#page=14

10. Д.З. Хидирова. РАЗВИТИЕ ПРОЕКТНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ // СРЕДНЕЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. 2021. 51-53. https://elibrary.ru/item.asp?id=47314796

11. Xidirova D., Muradov S. O ‘zbekiston respublikasi hududida seysmoaktiv hududlar va zilzilaning xavfliligi //Innovative Development in Educational Activities. – 2024. – T. 3.–№. 2. – C. 167-172.

12. TEXNIKA OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MODELI. X.D.Zayniddinovna. International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING 3 (2). 2023.

13. K.D. Zayniddinovna. The Importance of the Design of the Pedagogical Process in Improving the Quality of Education // Journal of Pedagogical Inventions and Practices 7, 2022. 261-266.